

JAHON INQIROZINING TURIZM INDUSTRIYASI RIVOJLANISHIGA TA'SIRI TENDENSIYALARINI ANIQLASH

Aktamov Uchkun Uyg'un ug'li

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

So'nggi yillarda butun dunyoda yuzaga kelgan global inqirozlar, xususan COVID-19 pandemiyasi, insoniyat hayotining barcha jabhalariga chuqur ta'sir ko'rsatdi. Iqtisodiy, ijtimoiy, tibbiy va transport sohalari bilan bir qatorda, eng ko'p zarar ko'rgan sohalardan biri bu — turizm industriyasi bo'ldi. Turizm sohasi xalqaro harakatlanish, insonlararo aloqalar, madaniy almashinuv va global iqtisodiy tizim bilan chambarchas bog'langan tarmoq bo'lib, istalgan darajadagi inqirozga nisbatan sezgir hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi ham bu global inqirozlardan mustasno emas. Ushbu maqolada jahon inqirozlarining, ayniqsa pandemiyaning O'zbekistondagi turizm sohasi rivojiga ko'rsatgan ta'siri, davlat tomonidan ko'rilgan chora-tadbirlar, sohadagi yangi tendensiyalar va istiqbollar tahlil qilinadi.

O'zbekistonda turizm sohasi mustaqillik yillaridan boshlab ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida shakllanib kelmoqda. So'nggi yillarda esa bu sohani modernizatsiya qilish va xalqaro darajaga olib chiqish maqsadida qator qator huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, 2018-yil 5-yanvarda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5611-son Farmoni turizm sohasini jadal rivojlantirish bo'yicha muhim strategik yo'nalishlarni belgilab berdi. Shuningdek, 2019–2025 yillarda turizmni rivojlantirish strategiyasi, 2020–2023 yillarda ichki va ziyorat turizmini rivojlantirish dasturi, shuningdek pandemiya davrida joriy etilgan “Uzbekistan. Safe travel guaranteed” kabi loyihalar turizmni barqaror saqlab qolish uchun muhim omillar bo'ldi.

Pandemiya boshlangan 2020-yil O'zbekiston turizm sohasi uchun og'ir sinov bo'ldi. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 2019-yilda mamlakatga 6,7 million xorijiy sayyoh tashrif buyurgan bo'lsa, 2020-yilda bu ko'rsatkich atigi 1,5 millionni tashkil etgan. Ya'ni xorijiy turistlar soni 76 foizga kamaydi. Buning natijasida turizm xizmatlari eksporti hajmi keskin kamayib, davlat byudjetiga tushgan daromad 4 baravarga kamaydi. Bu holat jahon miqyosida kuzatilgan holatlarga hamohang bo'ldi. Masalan, BMTning Butunjahon Turizm Tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, 2020-yilda global darajadagi sayohatlar hajmi 74 foizga qisqargan.

Biroq ushbu inqirozli vaziyatda O'zbekiston hukumati sohani tiklash va yangi yo'nalishlarni rivojlantirish bo'yicha aniq strategiyalar ishlab chiqdi. Avvalo, ichki turizmga bo'lgan e'tibor sezilarli darajada ortdi. Fuqarolarning chet elga chiqishi cheklangani sababli, mamlakat ichkarisidagi turizm salohiyatiga bo'lgan talab oshdi. Samarqand, Buxoro, Xiva, Termiz kabi tarixiy shaharlarga ichki turistlar soni oshdi. Davlat tomonidan "Mahalliy turizmni qo'llab-quvvatlash" dasturlari ishlab chiqildi, chegirmalar va bonus tizimlari joriy qilindi.

Shu bilan birga, pandemiya raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishiga turtki berdi. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida turizm sohasida ham zamonaviy texnologiyalar keng joriy etildi. Xususan, onlayn bronlash, to'lov tizimlari, virtual muzey va madaniy obidalarni 3D formatda tomosha qilish imkoniyatlari yaratilmoqda. "Safe Travel Uzbekistan" mobil ilovasi orqali turistlar uchun xavfsizlik, yo'nalishlar, xizmatlar haqida aniq va tezkor ma'lumot olish imkoniyati paydo bo'ldi.

Pandemiya sharoitida sog'lomlashtirish, ekologik va agro-turizm yo'nalishlariga bo'lgan talab ortdi. Farg'ona vodiysi bog'lari, Qashqadaryo va Surxondaryo tog'li hududlari, cho'l zonasidagi yurtlarda dam olish maskanlari sifatida faoliyat yuritish boshlandi. Bu esa turizmning diversifikatsiyasiga va yangi mahsulotlar ishlab chiqilishiga xizmat qildi.

Xalqaro hamkorliklar ham qayta faollashtirildi. O‘zbekiston UNWTO, Islom hamkorlik tashkiloti, TURKSOY kabi xalqaro tashkilotlar bilan turli yo‘nalishlarda hamkorlik qila boshladi. Mehmonxonalar va transport xizmatlariga sog‘liqni saqlash standartlari joriy qilindi, xavfsizlik sertifikatlari orqali xalqaro ishonch tiklandi. Bu esa xorijiy turistlar oqimini qayta jalb etish uchun zamin yaratdi.

Taqqoslash uchun, boshqa mamlakatlar tajribasini ham tilga olish joiz. Masalan, Italiya va Ispaniyada “ichki turizmni faollashtirish” dasturlari orqali yaqin masofadagi sayohatlar targ‘ib qilindi. Birlashgan Arab Amirliklarida esa “xavfsiz turizm” konsepsiyasi asosida sertifikatlash tizimi joriy qilindi. Turkiya ham “Safe Tourism” dasturini yo‘lga qo‘yib, xalqaro ishonchni tiklashga muvaffaq bo‘ldi. O‘zbekiston bu tajribalarni moslashtirib, o‘z sharoitida samarali qo‘lladi.

Xulosa qilib aytganda, jahon inqirozlari, xususan pandemiya, O‘zbekiston turizm industriyasini jiddiy sinovdan o‘tkazdi. Biroq bu holat yangi imkoniyatlar eshigini ochdi: ichki turizm kuchaydi, raqamli texnologiyalar joriy etildi, ekologik yo‘nalishlar rivojlandi va xalqaro hamkorlik yangi bosqichga chiqdi. Kelajakda turizm sohasi inqirozlarga bardoshli, innovatsion va barqaror rivojlanishga asoslangan holda shakllantirilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Pandemiya davrida O‘zbekiston turizm infratuzilmasi jiddiy sinovdan o‘tdi. Karantin cheklovlari, aviaqatnovlar yopilishi, xalqaro savdo va xizmatlar oqimining to‘xtashi mehmonxona, transport, ekskursiya va ovqatlanish xizmatlarining deyarli falaj holatga kelishiga olib keldi. Biroq 2021-yilning ikkinchi yarmidan boshlab davlat tomonidan qator yengilliklar va qo‘llab-quvvatlash choralari tufayli soha tiklana boshladi. Jumladan, kichik va o‘rta turizm biznes subyektlariga soliq ta‘tili, subsidiya va imtiyozli kreditlar ajratildi. Xavfsiz turizm standartlariga javob beruvchi obyektlarga ustuvor tartibda moliyaviy ko‘mak ko‘rsatildi.

Xorijiy investitsiyalar va xalqaro aloqalar turizm sohasini tiklashda hal qiluvchi omillardan biri bo'ldi. Jumladan, O'zbekiston Xitoy, Janubiy Koreya, Turkiya, Rossiya, Birlashgan Arab Amirliklari bilan turizm sohasida qo'shma korxonalar tashkil etish, mehmonxonalar tarmog'ini kengaytirish, sayyohlik yo'nalishlarini ochish bo'yicha bitimlar imzoladi. Samarqand shahrida bunyod etilgan "Silk Road Samarkand" xalqaro turizm markazi bu borada eng yirik loyihalardan biri bo'lib, nafaqat turizmni, balki iqtisodiyot, savdo va madaniyatni integratsiyalashga xizmat qilmoqda.

Bundan tashqari, sohada **kadrlar tayyorlash tizimi** ham tubdan takomillashtirildi. Turizm sohasidagi oliy ta'lim muassasalari, masalan, Ipak Yo'li Turizm va Madaniy Meros Xalqaro Universiteti, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Buxoro davlat universiteti huzuridagi turizm fakultetlari soha ehtiyojlariga mos, zamonaviy bilimlarga ega kadrlar yetishtirib chiqarmoqda. Raqamli texnologiyalar, xorijiy tillar, menejment va marketing kabi fanlar ustuvor bo'lib bormoqda. Bundan tashqari, xususiy 187ector bilan hamkorlikda amaliyot markazlari, dual ta'lim shakllari yo'lga qo'yilmoqda.

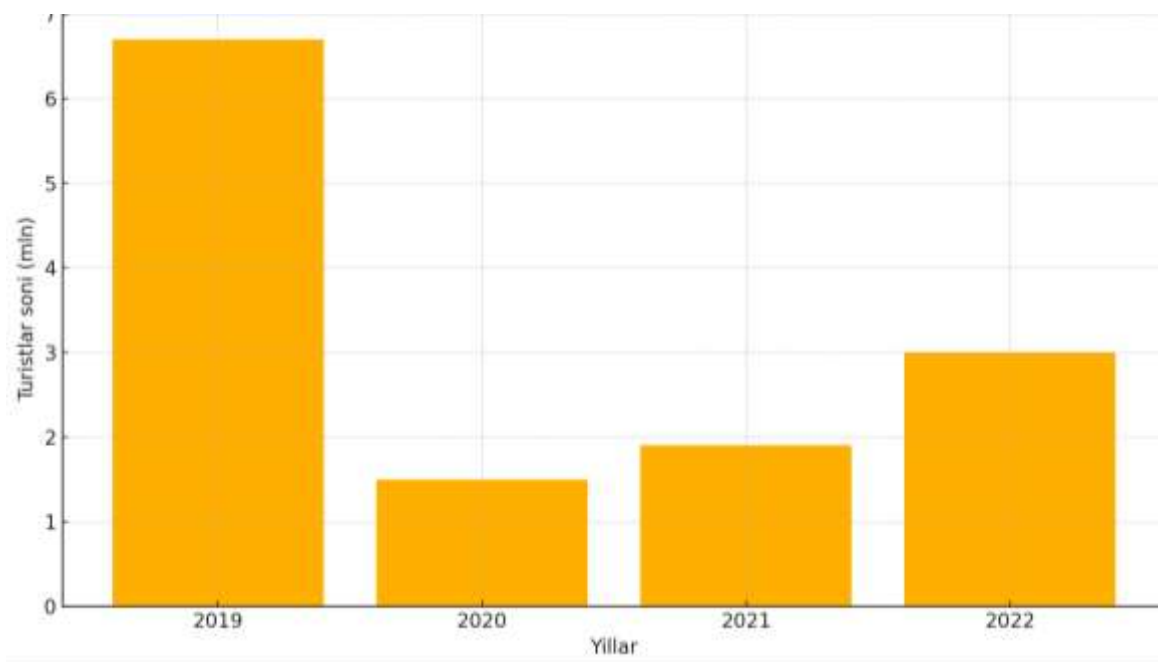
Yana bir muhim tendensiya — **turizmدا barqarorlik va ekologik yondashuvning kuchayishi**. Inqirozli davr ekologik jihatdan toza, sog'lom muhitda dam olish istagini kuchaytirdi. O'zbekistonning tog'li hududlari, milliy bog'lar, ekofazolar, ziyorat joylari ana shunday ehtiyojlarga javob beruvchi yangi yo'nalishlarga aylandi. Bunda eko-turizm, agro-turizm, wellness-turizm (sog'lomlashtirish) kabi shakllar rivojlanmoqda. Misol uchun, Surxondaryo viloyatining Boysun tumanida tashkil etilgan etno-qishloqlar, Qashqadaryo va Navoiyda tog' dam olish maskanlari ekologik turizmni jonlantirishga xizmat qilmoqda.

Raqamlashtirish esa pandemiyadan 187ector eng barqaror tendensiyalardan biri sifatida qolmoqda. Endilikda turistlar O'zbekiston bo'ylab sayohatlarini onlayn xaritalar, audio-gidlar, QR-kodlar orqali amalga oshirishi mumkin.

Elektron viza tizimi soddalashtirildi. Mobil ilovalar yordamida xizmatlar sifati va xavfsizligi real vaqtda nazorat qilinmoqda. Bularning barchasi O‘zbekistonni raqamli turizm yo‘nalishida mintaqada yetakchi davlatlardan biriga aylantirmoqda.

Yuqorida qayd etilgan barcha islohotlar va o‘zgarishlar O‘zbekistonning turizm industriyasini inqirozdan so‘ng tiklabgina qolmay, uni yanada barqaror va zamonaviy tizimga aylantirishga xizmat qildi. Endilikda asosiy vazifa – bu yutuqlarni saqlab qolish, ularni izchil rivojlantirish va global bozorda raqobatbardosh turizm mahsulotlari ishlab chiqishdan iboratdir. Bu borada davlat siyosati, xususiylar ishtiroki, xalqaro hamkorlik va ilmiy-innovatsion yondashuvlar muhim rol o‘ynaydi.

1 rasm. 2019–2022 yillarda O‘zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy turistlar sonining o‘zgarishi

Yuqoridagi diagramma 2019–2022 yillar oralig‘ida O‘zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy turistlar sonining qanday o‘zgarganini ko‘rsatadi:

- **2019-yil** – 6,7 million turist (pandemiya boshlanishidan oldingi holat);
- **2020-yil** – 1,5 million turist (COVID-19 pandemiyasi davrida keskin pasayish);

- **2021-yil** – 1,9 million turist (sekin-asta tiklanish bosqichi);
- **2022-yil** – 3,0 million turist (faol tiklanish bosqichi).

Bu raqamlar pandemiyaning turizm sohasiga ko‘rsatgan salbiy ta‘sirini yaqqol ifodalaydi. 2022-yildan boshlab esa tiklanish boshlangan.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, jahon inqirozlari, xususan, COVID-19 pandemiyasi O‘zbekiston turizm industriyasiga jiddiy zarba berdi. Xorijiy sayyohlar oqimi keskin kamaydi, xizmat ko‘rsatish sektori inqiroz holatiga tushdi va iqtisodiy daromadlar pasaydi. Biroq bu holat ayni paytda turizm tizimida chuqur islohotlar o‘tkazish, raqamli transformatsiya, ichki turizmni rag‘batlantirish va yangi yo‘nalishlarni rivojlantirish uchun imkoniyat ham yaratdi. O‘zbekiston hukumati tomonidan qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar, xalqaro hamkorliklar va innovatsion yondashuvlar natijasida turizm sohasi qisqa muddat ichida tiklana boshladi.

Ichki turizmga bo‘lgan talabning ortishi, ekologik va sog‘lomlashtirish turizmining rivojlanishi, xavfsiz sayohat standartlarining joriy qilinishi hamda raqamli texnologiyalar asosidagi xizmatlarning kengaytirilishi — bu sohada yuzaga kelayotgan muhim tendensiyalardir. Shuningdek, xorijiy investorlar ishtirokida yangi turistik infratuzilmalar barpo etilishi, kadrlar tayyorlash tizimining takomillashuvi va xalqaro imijning mustahkamlanishi yaqin yillarda O‘zbekistonni mintaqadagi yetakchi turistik markazlardan biriga aylantirishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, jahon inqirozlari turizm sohasiga tahdid solgani bilan birga, tizimni modernizatsiya qilishga turtki bo‘ldi. Endilikda asosiy vazifa – ushbu yutuqlarni saqlab qolish, ularni izchil davom ettirish va barqaror, innovatsion va inqirozlarga bardoshli turizm modelini yaratishdan iboratdir.

Xulosa va takliflar

Olib borilgan tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

1. Jahon inqirozlari, xususan COVID-19 pandemiyasi, O‘zbekiston turizm industriasini jiddiy inqirozga duchor qildi. Sayyohlar sonining keskin kamayishi, xizmatlar eksportining qisqarishi va infratuzilmaning izdan chiqishi soha iqtisodiyotiga salbiy ta’sir ko‘rsatdi.
2. O‘zbekiston hukumati tomonidan turizm sohasini tiklash va yangi sharoitlarga moslashtirish maqsadida qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Bu hujjatlar ichki turizmni qo‘llab-quvvatlash, xavfsiz sayohat standartlarini joriy etish, raqamli texnologiyalarni tatbiq etish kabi yo‘nalishlarni qamrab oldi.
3. Ichki turizm rivoji, ekologik va sog‘lomlashtirish turizmiga bo‘lgan talabning oshishi, yangi yo‘nalishlar – agro-turizm, etno-turizm va tog‘- daman turizmining shakllanishi sohaning diversifikatsiyasini kuchaytirdi.
4. Turizmda raqamlashtirish jarayonlari jadallashdi. Onlayn bronlash, mobil ilovalar, 3D formatdagi virtual ekskursiyalar va elektron vizalar tizimi sayyohlar uchun qulayliklar yaratdi.
5. Xalqaro investitsiyalar, UNWTO kabi tashkilotlar bilan hamkorliklar, “Silk Road Samarkand” kabi mega-loyihalar turizm infratuzilmasini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Shular asosida quyidagi **takliflar** ilgari suriladi:

1. **Ichki turizmga uzoq muddatli strategik e’tibor qaratish** lozim. Aholi uchun maxsus chegirmalar, to‘plamli xizmat paketlari va mahalliy sayohat targ‘ibotini kuchaytirish kerak.
2. **Turizm xizmatlarini raqamli transformatsiyadan o‘tkazish** davom ettirilsin. Har bir tarixiy obida, mehmonxona, transport vositasi va yo‘nalish uchun QR-kodli interaktiv axborot tizimlari joriy etilishi maqsadga muvofiq.
3. **Ekologik turizm va barqaror rivojlanish tamoyillari asosida loyihalarni rivojlantirish** zarur. Tog‘, cho‘l va qishloq hududlaridagi tabiiy maskanlarni

turizmga jalb qilish bilan birga, ularning muhofaza qilinishini ham kafolatlash lozim.

4. **Xalqaro marketing va brending siyosati kuchaytirilsin.** O‘zbekistonning “safe travel” imijini targ‘ib qilish, xalqaro ko‘rgazma va sayyohlik yarmarkalarida ishtirokni kengaytirish sohaning global raqobatbardoshligini oshiradi.

5. **Kadrlar tayyorlash va malaka oshirish tizimini yanada takomillashtirish** talab etiladi. Turizm sohasi uchun ko‘proq amaliyotga asoslangan, xorijiy tillarni chuqur egallagan va zamonaviy servis madaniyatiga ega mutaxassislar tayyorlanishi lozim.

Umuman olganda, jahon inqirozlari turizm industriyasiga tahdid solgan bo‘lsa-da, O‘zbekiston bu inqirozdan saboq olib, sohani innovatsion va barqaror yo‘lga yo‘naltirish uchun aniq va puxta choralar ko‘rdi. Kelgusida bu tendensiyalarni chuqurlashtirish, mavjud yutuqlarni saqlab qolish va global turizm bozorida raqobatbardosh davlatga aylanish uchun kompleks yondashuv zarur bo‘ladi.

Manbalar roylati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni PF–5611-son, 2018-yil 5-yanvar, “Turizm sohasini jadal rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori PQ–4551-son, 2019-yil 11-dekabr, “2020–2023 yillarda O‘zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini rivojlantirish dasturi”.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni PF–5614-son, 2019-yil 5-fevral, “O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish strategiyasi to‘g‘risida”.

4. Xudayberganov N. A. (2021). *O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini barqaror rivojlantirish yo'llari*. Toshkent: Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar instituti nashriyoti.
5. Jalilova D. Sh. (2020). *Pandemiya sharoitida turizm sohasida raqamli transformatsiya jarayonlari*. "Innovatsion rivojlanish" jurnali, №2, 45–49.
6. Sultonov M. M. (2020). *COVID-19 pandemiyasining turizm sohasiga ta'siri va ichki turizm imkoniyatlari*. "Iqtisodiyot va ta'lim" ilmiy jurnali, №3, 21–25.
7. Raxmatov B. U. (2021). *Mahalliy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligi*. Toshkent: TDIU nashriyoti.
8. Sigala, M. (2020). *Tourism and COVID-19: Impacts and implications for advancing and resetting industry and research*. Journal of Business Research, 117, 312–321.
9. Sultonov M. M. (2020). *COVID-19 pandemiyasining turizm sohasiga ta'siri va ichki turizm imkoniyatlari*. "Iqtisodiyot va ta'lim" ilmiy jurnali, №3.
10. Xudayberganov N. A. (2021). *O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini barqaror rivojlantirish yo'llari*. Toshkent: Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar instituti.